

دانشگاه علامه طباطبائی

پایان نامه

(رساله کارشناسی ارشد)

در رشته زبان و ادبیات فارسی

موضوع:

درون مایه مرگ و شهادت در شعر شاعران دفاع مقدس

استاد راهنما:

جناب دکتر نعمت الله ایرانزاده

استاد مشاور:

جناب دکتر محمود بشیری

پژوهشگر:

افسانه رحیمیان

بهار ۱۳۸۸

تقدیم به:

پدر عزیز و دوست داشتنی ام که کوه صبور من در تمام مراحل زندگانی ام است

و

مادر مهربان و عزیزتر از جانم که دریای لطف و محبت او بی دریغ بر دفتر

زندگانی ام جاری و ساری است.

سپاس نامه:

به نام خداوندی که عشق را آفرید و پروانه را. خداوندی که عشق را در سینه پروانه تعبیه کرد و او را بر آتش شیفته گردانید؛ تا آنجا که بی آتش قراری ندارد و در آتش وجودی. خداوندی که شهید را پروانه‌ای عاشق شمع حقیقت ساخت و او را به آتش عشق الهی خویش جاودانه گردانید. خداوند مَن را سپاس می‌گویم که مرا به این وادی عشق مقدس رهنمون ساخت و در طول این مسیر مرا لحظه‌ای تنها نگذاشت و لطف بی پایان خود را شامل حال من ساخت که این وادی را با موفقیت به آخر برسانم.

خداوند بزرگ را سپاس فراوان می‌گویم که مرا از رهنمودهای استاد بزرگوار و فرهیخته‌ای چون جناب آقای دکتر نعمت الله ایرانزاده که در تمام مراحل پژوهش یاری‌گر من بودند و دریای بی‌کرانه علم خود را بی دریغ به روی من گشودند، بهره‌مند ساخت.

خداوند متعال را ثنای فراوان می‌گویم که مرا به بهره‌وری از مشاوره‌های عالمانه و فاضلانه استاد ارجمند و عالی‌قدر جناب آقای دکتر محمود بشیری رهنمون ساخت.

خداوند بزرگ را سپاس می‌گویم که با داوری عالمانه و نکته‌سنجانه استاد فاضل و بزرگوار سرکار خانم دکتر حوریه شیخ مونسسی، مرا به عمیق‌تر نگریستن و عمیق‌تر اندیشیدن رهنمون ساخت.

دروود و سپاس فراوان از پدر و مادر دلسوز و بزرگوارم که در تمام مراحل زندگانی‌ام لحظه‌ای مرا تنها نگذاشتند و مرا در پیمودن قله‌های علم و دانش همراهی کردند.

تقدیر و تشکر فراوان از خواهران نازنینم حبیبه رحیمیان و اعظم رحیمیان و بتول رحیمیان که مرا در طول کار مساعدت نمودند و سپاس از دوست عزیزم بهناز افضلی هرسینی که با حضور گرم خود مرا در مراحل پژوهش دلگرم نمودند.

سپاس بی‌کران از دوستان عزیز و مهربانم پگاه منفرد، پروانه عزیزی، حمیده دشتی‌زاده، فاطمه کربلایی محمدی، سارا نوری جویباری، زینب اکبری و فاطمه مرادی که در لحظه لحظه انجام تحقیق مرا با محبت‌ها و دلگرمی‌هایشان همراهی نمودند. برای تمامی این عزیزان آرزوی سلامت و توفیق روزافزون از درگاه خداوند متعال دارم.

فرم گردآوری اطلاعات پایان‌نامه‌ها
کتابخانه مرکزی دانشگاه علامه طباطبائی

عنوان: درون‌مایه مرگ و شهادت در شعر شاعران دفاع مقدس	
نویسنده / محقق: افسانه رحیمیان	
مترجم: _	
استاد راهنما: جناب دکتر نعمت‌الله ایران‌زاده استاد مشاور: جناب دکتر محمود بشیری استاد داور: سرکار خانم دکتر حوریه شیخ‌موسی	
کتابنامه: دارد.	واژه‌نامه: ندارد.
نوع پایان‌نامه: بنیادی ☒ توسعه‌ای ☐ کاربردی ☐	
مقطع تحصیلی: کارشناسی ارشد سال تحصیلی: ۸۷-۸۸	
محل تحصیل: تهران نام دانشگاه: علامه طباطبائی دانشکده: ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی	
تعداد صفحات: ۲۲۸ صفحه گروه آموزشی: زبان و ادبیات فارسی	
کلیدواژه‌ها به زبان فارسی: جنگ تحمیلی، دفاع مقدس، حماسه، مرگ، شهادت، لقاء الله، شعر مقاومت، شعر دفاع مقدس، موضوع، بن‌مایه یا موتیف، درون‌مایه یا مضمون یا تم.	
Imposed war - Difa Moqaddas – Epic – کلیدواژه‌ها به زبان انگلیسی: Death – Martyrdom –Near to God – Poems of Resistance - Poems of Difa Moqaddas – Subject – Motif – Essence or Theme.	

چکیده

الف. موضوع و طرح مسئله (اهمیت موضوع و هدف):

موضوعی که این تحقیق به بررسی آن می‌پردازد «درون‌مایه مرگ و شهادت در شعر شاعران دفاع مقدس» است.

گفتنی است که تعداد شاعران دفاع مقدس از شمار بیرون است و بررسی آثار تمامی این شاعران در فرصت اندک، امری بس دشوار به نظر می‌آید. هدف این تحقیق، بیان درون‌مایه‌های اصلی و درخور توجه شاعران درباره مرگ و شهادت است و اینکه شاعران بیشتر از چه تصاویر و مفاهیمی برای بیان مقاصد هنری خود بهره جسته‌اند؛ البته در خصوص این درون‌مایه‌ها به عنوان یک تحقیق جداگانه یا کتابی مجزا کار درخوری صورت نگرفته است.

ب. مبانی نظری شامل مرور مختصری از منابع، چارچوب نظری و پرسش‌ها و فرضیه‌ها:

منابع موجود درباره تحقیق با تلاش فراوان فراهم شد. زیاد بودن تعداد شاعران و آثار نسبتاً زیاد آنها، دغدغه اصلی پژوهنده بود ولی با کوشش فراوان تمام آثار شاعران، مطالعه و بررسی شد و درون‌مایه‌های مورد نظر با ژرف‌نگری و دقت بسیار استخراج و طبقه‌بندی شد.

- پرسش‌هایی که برای پژوهنده مطرح بودند، عبارتند از:

۱- دفاع مقدس تا چه حد در شعر شاعران دوره انقلاب اسلامی تأثیر داشته است؟

۲- درون‌مایه مرگ و شهادت در شعر شاعران دفاع مقدس چگونه نمود یافته است؟

۳- چه درون‌مایه‌هایی در این رابطه از بسامد بالایی برخوردار بودند؟

- فرضیه‌هایی که پژوهنده در پی ارائه آن‌ها برآمده است:

۱- به نظر می‌رسد شاعران تلقی ویژه‌ای از مفهوم مرگ و شهادت داشته‌اند؛

۲- به نظر می‌رسد درون‌مایه مرگ و شهادت در تصویرآفرینی شاعرانه و ایجاد تخیل و مضمون

آفرینی در شعر شاعران دفاع مقدس نقش بسزایی داشته است؛

۳- به نظر می‌رسد اغلب شاعران برجسته دفاع مقدس به منزلت شهادت و شهید توجه ویژه‌ای

داشته‌اند و این مسئله با ایثار و جان‌فشانی فرزندان ملت در دفاع از حیثیت و کیان ملی و دینی در

پیوند کامل بوده است.

۴- به نظر می‌رسد که توجه به شهادت و پذیرش مرگ و استقبال از آن به عنوان موضوعی عمده در شعر این دوره مطرح است.

پ. روش تحقیق شامل تعریف مفاهیم، روش تحقیق، جامعه مورد تحقیق، نمونه‌گیری و روش‌های نمونه‌گیری، ابزار اندازه‌گیری، نحوه اجرای آن، شیوه گردآوری و تجزیه و تحلیل داده‌ها:

در ابتدا تعریفی از مفاهیم کلیدی مشخص و تعریف شد و بعد از توضیح ویژگی‌های شعری این دوره، شاعران مورد نظر (۲۳ شاعر) به ترتیب الفبایی معرفی شدند.

سپس درون‌مایه‌های استخراج شده درباره مرگ و شهادت به ترتیب الفبایی با شواهد یافت شده، ارائه شد و جهت معرفی بیشتر شاعران، زندگی‌نامه، سبک شعری و تمام آثار آن‌ها اعم از منظوم و منثور ذکر شد.

کتاب‌ها و مقاله‌ها و سایت‌های اینترنتی و دفتر شعری شاعران، جامعه آماری تحقیق را شامل می‌شود.

ت. یافته‌های تحقیق:

بعد از بررسی‌ها و مطالعات فراوان مشخص شد که:

۱- شاعران دفاع مقدس رویکرد نوینی به قالب‌های کلاسیک (از جمله غزل و قصیده و رباعی از لحاظ محتوایی) داشتند؛

۲- شاعران دفاع مقدس نشان دادند که بدون آرایش‌های لفظی و معنوی پیچیده هم می‌توان اشعاری جذاب و محکم سرود؛

۳- تکراری بودن بعضی از مفاهیم و مضامین و سبک‌های شعری، حالت یکنواختی، به شعر این دوره نمی‌دهد؛

۴- توجه فراوان به اعتقادات و باورهای دینی و مذهبی و ملی در اشعار شاعران این دوره با به کارگیری تلمیحات تاریخی و اشارات قرآنی بسامد بالایی دارد؛

۵- بیشترین تعداد شاعران ادب فارسی را از لحاظ آماری و کمیت کار، در این دوره می‌توان سراغ گرفت؛

۶- اتحاد فکری و ذهنی شاعران دربارهٔ این دو مسئله (مرگ و شهادت) در این دوره به اوج خود

می‌رسد.

ث. نتیجه‌گیری و پیشنهادها:

با بررسی‌های انجام شده مشخص گشت که هر چند دفاع مقدس هشت سال بوده است، اما شاعرانی که در این عرصه ظهور کرده‌اند، منحصر به آن برههٔ خاص نبوده بلکه در دهه‌های بعدی نیز به این جریان مهم توجه ویژه‌ای داده شده و اشعار گرانسنگی در این راستا سروده شده است. نکتهٔ مهم دیگری که از این بررسی‌ها حاصل شد آن بود که شاعران این دوره نگرشی مثبت و خوشایند به مرگ داشتند و لحظهٔ به آغوش کشیدن مرگ شهیدان را در بهترین تصاویر ترسیم کردند.

پیشنهادی که در اینجا ارائه می‌شود این است که با توجه به اهمیت جنگ تحمیلی و هشت سال دفاع مقدس و ایثارگرانه برای حفظ و حراست از ارزش‌ها و اعتقادات ملی و مذهبی، آثار و کتاب‌هایی که در این زمینه نوشته شده‌اند، توجه ویژه‌ای را می‌طلبند. تصویرسازی‌ها و عکاسی‌هایی که شاعران از دلاوری‌ها و قهرمانی‌های رزمندگان و شهادت ارائه داده‌اند، بایسته است که از جنبه‌های مختلف نقد و تحلیل شوند. با بررسی عمیق و ژرف ادبیات منظوم این دوره، می‌توان مفاهیم دینی و مذهبی و ملی نهادی شده در قلوب و اذهان شاعران به طور خاص و مردم را به طور عام به معرض نمایش گذاشت و گوشه‌ای از ادبیات معاصر را به این شاخه از ادبیات تحت عنوان ادبیات دفاع مقدس اختصاص داد.

صحت اطلاعات مندرج در این فرم براساس محتوای پایان‌نامه و ضوابط مندرج در فرم را گواهی

می‌نمایم.

نام استاد راهنما: جناب دکتر نعمت الله ایران‌زاده

سمت علمی: استادیار

نام دانشکده: ادبیات فارسی و زبان‌های خارجی

رئیس کتابخانه: جناب آقای جهانشاهی

فهرست مطالب:

صفحه:	عنوان:
	مقدمه
	فصل اول:
۱	تعاریف، مفاهیم، کلیات.....
۲	۱- تاریخچه جنگ تحمیلی.....
۴	۲- چرا دفاع مقدس؟.....
۶	۳- دفاع مقدس و حماسه عاشورا.....
۸	۴- دفاع مقدس حماسه‌ای سترگ.....
۱۱	۵- مرگ.....
۱۵	۱- ۵- مرگ در شعر فارسی و دفاع مقدس.....
۱۶	۶- شهادت، پذیرش مرگ.....
۱۹	۱- ۶- دفاع مقدس و مرگ سرخ.....
۲۱	۷- لقاءالله.....
۲۳	۱- ۷- دفاع مقدس آزمونی برای وصول به لقاء الهی.....
۲۴	۸- شعر مقاومت.....
۲۶	۱- ۸- تاریخچه شعر مقاومت در ادب فارسی.....
۲۸	۹- شعر و شاعر دفاع مقدس.....
۳۶	۱۰- قالب‌های شعری دفاع مقدس.....
	۱- ۱۰- غزل
	۱- ۱- ۱۰- غزل حماسی
	۲- ۱- ۱۰- غزل- قصیده
	۳- ۱- ۱۰- غزل- مثنوی
	۴- ۱- ۱۰- غزل نو

۲- ۱۰- قصیده

۳- ۱۰- مثنوی

۴- ۱۰- قطعه

۵- ۱۰- چهارپاره

۶- ۱۰- رباعی

۷- ۱۰- دوبیتی

۸- ۱۰- قالب نیمایی و نو

۱۱- موضوع، بن‌مایه یا موتیف، درون‌مایه یا مضمون یا تم ۳۹

پی‌نوشت ۱ ۴۱

فصل دوم:

درون‌مایه مرگ در شعر شاعران دفاع مقدس ۴۹

پی‌نوشت ۲ ۶۹

فصل سوم:

درون‌مایه شهادت در شعر شاعران دفاع مقدس ۷۱

پی‌نوشت ۳ ۱۹۴

فصل چهارم:

زندگی‌نامه و آثار شاعران دفاع مقدس (۲۳ شاعر) ۱۹۷

۱- قیصر امین‌پور؛ ۲- سیمین بهبهانی؛ ۳- محمدحسین بهجت تبریزی؛ ۴- پرویز بیگی حبیب

آبادی؛ ۵- سید حسن حسینی؛ ۶- فاطمه راکعی؛ ۷- حمید سبزواری؛ ۸- محمدرضا شفیعی کدکنی

(م. سرشک)؛ ۹- طاهره صفارزاده؛ ۱۰- محمدرضا عبدالملکیان؛ ۱۱- احمد عزیزی؛ ۱۲- همایون

علیدوستی؛ ۱۳- علیرضا قزوه؛ ۱۴- سپیده کاشانی (سروراعظم باکوچی)؛ ۱۵- مشفق کاشانی (عباس

کی‌منش)؛ ۱۶- عبدالجبار کاکایی؛ ۱۷- نصراله مردانی؛ ۱۸- علی معلم دامغانی؛ ۱۹- سید علی

موسوی گرمارودی؛ ۲۰- یوسفعلی میرشکاک؛ ۲۱- سلمان هراتی؛ ۲۲- صدیقه وسمقی؛ ۲۳-

سیمیندخت وحیدی.

پی‌نوشت ۴ ۲۱۲

فصل پنجم:

نتایج و پیشنهادها ۲۱۳

کتابنامه ۲۱۷

به نام خداوند جان و خرد

مقدمه:

مرگ و شهادت از مفاهیم آیینی در فرهنگ اسلامی شیعه محسوب می‌شوند و از اهمیت بسزایی در میان تمام اقوام از جمله مسلمانان و ایرانیان برخوردارند. این دو مسئله مهم در تحقیق اینجانب در برهه‌ای خاص از تاریخ ایران - دفاع مقدس و جنگ تحمیلی - مورد بررسی و ارزیابی قرار گرفتند و نگارنده به درون‌مایه‌های نوینی در این زمینه دست یافت.

مرگی که شاعر این دوره در شعرش ترسیم می‌کند، چهره‌ای متفاوت بر خود می‌گیرد. مرگی که مرگ نیست بلکه عین زندگی و یا نه خود زندگی است. اگر شاعر این دوره از مرگ می‌گوید، بدون آنکه از سیاهی و دهشت آن سخن براند به جهت ایمان راسخ و قلب پاک و خداجویش است. مرگ در شعر این دوره سیمایی دلپذیر می‌یابد و رزمنده جنگ با آن در قالب عروسی زیباچهره مواجه می‌شود.

شهادت به عنوان مرگی دلپذیر و خوشایند در فرهنگ شیعه و اسلام مطرح است و در دوره دفاع مقدس این نوع از مرگ به وفور مشاهده می‌شود و شاعر این دوره سعی می‌کند در شعرش این مفهوم را به زیباترین تصاویر و آرایش‌ها بیاراید.

این متن در پی آن است که درون‌مایه مرگ و شهادت را از شعر شاعران دفاع مقدس بیرون کشیده و آنها را در قالب عباراتی ساده و نغز و بدیع ارائه کند. برای نیل به این هدف، در فصل اول (تعاریف، مفاهیم، کلیات) سعی شد مفاهیم کلیدی تحقیق (مرگ - شهادت - لقاءالله - حماسه - جنگ تحمیلی و دفاع مقدس - شعر و شاعر دفاع مقدس - درون‌مایه و ارتباط تنگاتنگ آن با موضوع و بن-مایه - توجه به حماسه عاشورا و میزان تاثیرگذاری آن در حماسه دفاع مقدس - ادبیات پایداری و مقاومت و ...) به صورت مختصر اما مفید شرح داده شوند.

در فصل دوم و سوم به مفهوم مرگ و شهادت و درون‌مایه‌های آنها، در شعر شاعران دفاع مقدس پرداخته شد و به جهت پرهیز از اطناب و اطاله کلام، درون‌مایه‌ها به صورت فهرست وار به همراه شواهد شعری استخراج شده از آثار ۲۳ تن از شاعران برجسته این عرصه (با توجه به فرصت اندک دوره تحقیق و پژوهش با وسواس خاصی تعدادی از شاعران گلچین شدند و امید است در آینده‌ای

نزدیک آثار شاعران دیگر که مربوط به این زمینه است، بررسی شود.) نوشته شد؛ به جهت انسجام و نظم کار، درون‌مایه‌ها به ترتیب الفبایی قرار گرفتند. (توصیحات لازم درباره درون‌مایه‌های عمده در مقدمه هر فصل آمده است.)

در فصل چهارم برای معرفی شاعران و آثار آنها، زندگینامه و سبک شعری مختصری از آنها ارائه شد. سعی شد از تازه‌ترین منابع موجود در این زمینه (کتاب‌های تازه تدوین شده، مقاله‌ها و سایت‌های اینترنتی روز) استفاده شود.

در فصل پنجم، نتیجه نهایی و پیشنهادهای لازم مطرح شد که ان شاءالله به زودی جامه عمل بپوشند و در پایان فهرست منابع و مراجع ذکر شد.

در اینجا بر خود لازم می‌دانم که از راهنمایی‌های روشنگرانه استاد راهنمای بزرگووارم جناب دکتر نعمت‌الله ایران‌زاده و استاد مشاور ارجمندم جناب دکتر محمود بشیری که در تمام مدت زمان تحقیق با صبر و حوصله مرا همراهی کردند و دریای بیکران علم خود را بی‌دریغ بر من گشودند و نیز از سرکار خانم دکتر حوریه شیخ مونسی که با حوصله و دقت کافی پایان‌نامه اینجانب را مطالعه فرموده و به قضاوت و داوری نشستند، تشکر و قدردانی نمایم.

فصل اول:

تعاریف، مفاهیم، کلیات

۱- تاریخچه جنگ تحمیلی:

چند صباحی از پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی ایران سپری نشده بود که این نهال نوپا مورد هجوم و تجاوز کشورهای سودجو و غاصب قرارگرفت و ایران در جنگی غیرمنتظره و نابرابر با متجاوزان درگیر شد. سؤالی که به ذهن می‌رسد این است که آیا این حمله از ناحیه کشورهای مختلف علیه ایران صورت گرفت و اینکه عراق به تنهایی جرأت حمله به ایران را نداشت؟ آیا پیروزی انقلاب اسلامی منافع این کشور را تهدید می‌کرد؟ هدف اصلی عراق از حمله به خاک ایران چه می‌توانست باشد؟ آیا جنگ عراق علیه ایران با طرح و برنامه قبلی شکل گرفت؟ این سؤال و صدها سؤال دیگر در بررسی علل جنگ ایران و عراق مطرح می‌شوند که به برخی از این سؤالات عمده در این قسمت پاسخ داده می‌شود.

جنگ عراق علیه ایران - که در کشور ایران به جنگ تحمیلی و دفاع مقدس و در عراق به قادسیه^۱ صدام یا قادسیه دوم شهرت دارد- در ۳۱ شهریور ماه سال ۱۳۵۹ (۲۲ سپتامبر ۱۹۸۱) آغاز شد و در مرداد ماه سال ۱۳۶۷ با پیروزی کامل ایران به پایان رسید. این جنگ هشت ساله یکی از فاجعه‌های عظیم تاریخ بشری در قرن بیستم به شمار می‌رود؛ جنگی که پس از جنگ ویتنام، طولانی‌ترین جنگ تاریخ قرن بیستم است.^۲ حال به عوامل عمده شکل‌گیری این جنگ به طور خلاصه می‌پردازیم.

در سال ۱۹۷۵ م. برابر با (۱۳۵۳ شمسی) مقارن با حکومت رضا شاه پهلوی، به جهت اختلاف و درگیری در مرز مشترک اروند- رودخانه استراتژیک- در الجزایر میان ایران و عراق معاهده‌ای منعقد شد که براساس آن حاکمیت منطقه مورد بحث، به طور کامل به ایران واگذار شد و عراق از دخالت در مسائل این منطقه محروم شد.^۳

با پیروزی انقلاب اسلامی ایران در سال ۱۳۵۷ و سقوط رژیم پهلوی، در تمام روابط داخلی و خارجی ایران تغییراتی عمده و اساسی صورت گرفت. امام خمینی (ره) در همان ماه‌های آغازین پیروزی، معتقد به سیاست صدور انقلاب اسلامی بود و در نخستین سالگرد پیروزی انقلاب اسلامی اظهار داشتند: «ما باید به هر قیمت شده، انقلاب خود را به تمام ممالک اسلامی و تمام جهان صادر

کنیم.» «شما باید اسلام را پیش ببرید و ان شاء الله اسلام را به تمام دنیا صادر کنید و قدرت اسلام را به تمام ابرقدرت‌ها بفهمانید.»^۴

این بیانات کوبنده امام خمینی (ره) ریشه بر اندام دولت‌های استبدادی از جمله عراق افکند؛ چرا که ۶۰ درصد جمعیت این کشور را شیعیان تشکیل می‌دادند و انقلاب اسلامی ایران با منشأ الهی و دینی خود، عامل مهمی برای تحریک شیعیان مظلوم زیر بار استکبار به شمار می‌رفت.

گفتنی است که روابط میان عراق^۵ و ایران از همان قرون وسطی تیره بود. دولت عراق ابتدا با بهانه‌ای قرارداد الجزیره را لغو کرد، بدون اینکه به آیین‌نامه بین‌المللی معاهده توجهی کرده باشد و با این اقدام، مقدمات جنگی غیر منتظره را فراهم آورد.

طه یاسین رمضان، معاون نخست وزیر عراق اعلام کرد: «این جنگ به خاطر عهدنامه ۱۹۷۵ و یا چند کیلومتر خاک و یا نصف شط‌العرب نیست، این جنگ به خاطر سرنگونی جمهوری اسلامی ایران است.»^۶ (مصاحبه طه یاسین رمضان با روزنامه الثورة مورخ دی ماه ۱۳۶۰ / ژانویه ۱۹۸۲)

دولت عراق همچنین در پی جداسازی خوزستان از ایران و الحاق آن به خاک عراق بود. از جمله در تیرماه ۱۳۵۸ به طور فعال در درگیری‌های داخلی خرمشهر دخالت مستقیم داشت و گروه‌های ضد انقلاب را از نظر نیروی انسانی و قدرت نظامی و جنگی تجهیز می‌کرد و با حمایت گروهک خلق عرب در خوزستان عملاً به دنبال پی‌ریزی فعالیت‌های بعدی خود بود.

دولت عراق با حمایت کشورهای ابرقدرتی چون آمریکا و شوروی و کشورهای عرب منطقه حمله به ایران را تدارک دید و به طور رسمی در روز ۲۹ شهریور سال ۱۳۵۹ جنگی نابرابر و متجاوزانه را بر ایران تحمیل کرد. صدام و رژیم عراق از همان روزهای آغازین جنگ رؤیای پیروزی را در سر می‌پروراند؛ تا آنجا که در اطلاعیه شورای فرماندهی آن کشور در حمله به ایران چنین آمده است: «... اگر تاکتیک نظامی و امنیت ارتش عراق ایجاب کند که در سرزمین‌های اشغالی بمانیم، آن را تحت اشغال خود قرار خواهیم داد.»^۷

ایران اسلامی در سال‌های آغازین جنگ که هنوز مدت زیادی از پیروزی غرورآفرینش نگذشته بود، به جهت فرار سران ارتش شاهنشاهی و هرج و مرج ناشی از این امر، کمبود نیروهای انسانی مجرب و نیز کمبود سلاح‌های جنگی پیشرفته، آمادگی هیچ جنگی هر چند کم اهمیت را هم نداشت،

چه برسد به جنگ تهاجمی و بی‌رحمانه عراق که از سوی کشورهای مختلف و ابرقدرت حمایت می‌شد. از طرف دیگر، با اشغال سفارت امریکا و گروگان‌گیری اعضای آن با تأیید امام خمینی (ره) و تبلیغات مسموم دشمنان انقلاب اسلامی، چهره کشور ایران در مجامع بین‌المللی به عنوان کشوری تروریست معرفی شد و آن اقدام انقلابی، خلاف قوانین بین‌المللی تلقی شد و در پی فعل و انفعالات دشمنان خارجی و داخلی، ایران از حمایت این مجمع و کشورهای عضو آن محروم گشت.

کشور ایران با چنین شرایطی وارد جنگی نابرابر و بی‌رحمانه شد و خود به یاری مردم به تنهایی به دفاع از حریم خاک کشورش پرداخت و با ایثار و فداکاری صدها و هزاران نفر از مردم مظلوم و بی‌دفاع و با توکل بر خدا و ایمان راسخ خود در برابر دشمن ایستاد و جنگید و عراق را از رسیدن به اهداف شومش بازداشت و عملاً این جنگ را تبدیل به جنگی بی‌فایده و بی‌نتیجه برای عراق کرد. مردم مسلمان ایران برای دفعات مکرر نشان دادند که اعتقادات و باورهای خالصانه دینی و مذهبی سدی محکم و غیر قابل نفوذ است و دولت‌های استکباری هرگز نمی‌توانند راه نفوذی به حریم ملت مسلمان بیابند.

می‌توان گفت این جنگ متجاوزگرانه در حقیقت به مثابه آخرین تیر ترکش استکبار جهانی، به منظور قرارداد انقلاب اسلامی ایران در تنگنا و ضربه اساسی به آن زدن و به وحشت افکندن دولت ایران بود؛ اما به حول و قوه الهی دستاوردی جز ناکامی برای صدمین بار برای دشمنان این کشور اسلامی در پی نداشت.

۲- چرا دفاع مقدس؟

کشور اسلامی ایران در تاریخ چند هزار ساله خود، حادثه‌ها و فراز و نشیب‌های فراوانی را به خود دیده است، اما در هیچ دوره‌ای، مقاومت و ایستادگی و دفاع آن با درون‌مایه عمیق اعتقادی برخاسته از فرهنگ اسلامی نبوده است. علت نامگذاری جنگ عراق علیه ایران به دفاع مقدس، مبتنی بودن این جنگ بر مبانی اسلام و تشیع بوده است. جنگ تحمیلی عراق علیه ایران با تمام جنگ‌های پیشین یک تفاوت عمده و اساسی داشت، این جنگ در ایران با تکیه بر اعتقادات و باورهای دینی شکل گرفت و از معنویت و رنگ عرفانی ویژه‌ای برخوردار بود؛ معنویتی که موجب صیقل یافتن روح و جان آدمی و انگیزه اصلی رزمندگان برای مقاومت و دفاع از آب و خاک کشورشان بود.

شهید چمران دربارهٔ وجه تسمیهٔ دفاع مقدس چنین ابراز نظر کرده بود: «هر چیزی که ابدی و جاودان باشد، مقدس است. حرکتی را که رزمندگان در طول هشت سال جنگ تحمیلی از خود نشان دادند، ریشه در ابدیت و جاودانگی حرکت آن‌ها و تاریخ کشور اسلامی داشت و برای همیشه در کارنامهٔ درخشان مبارزات این کشور ثبت شد.»^۸

هویت دفاع مقدس، دفاع از ارزش‌های اسلامی و پاسداری از حریم انقلابی است که در زلال تفکر قرآنی و شیعی، ریشه دوانیده و ارزش‌های اعتقادی را در کنار ارزش‌های ملی به کار بسته است. این نبرد ناگزیر به رغم بیداری‌ها، خونریزی‌ها، ویرانگری و در به دری‌ها، سوزها و سوگ‌ها، مردم مسلمان و آگاه و بیدار ایران را به اعتقادات و باورهای دینی و مذهبی‌شان بیش از پیش نزدیک‌تر ساخت و قدرت ناشی از دین و ایمان را به معنای واقعی و عملی آن، برای آن‌ها معرفی و تبیین کرد و ایمان دینی آنان را راسخ‌تر و محکم‌تر ساخت.

آنچه که مسلم و بدیهی به نظر می‌رسد این است که در مبارزهٔ اکثریت علیه اقلیت، مبارزهٔ مسلحانه و قدرت نظامی حرف اول را می‌زند و سرنوشت نهایی را برای کشور قدرتمند رقم می‌زند. طبقهٔ قدرتمند و غالب به هیچ وجه تن به مسالمت و صلح نمی‌دهد. طبقهٔ اقلیت برای حفظ حریم و هویت ملی و اعتقادی خود، تا آخرین نفس و رمق و آخرین توان نظامی خود با مبارزان اکثریت می‌جنگد و از پای نمی‌نشیند و صدمات و خسارت‌های فراوانی را متحمل می‌شود. در دورهٔ هشت سالهٔ جنگ تحمیلی مردم ایران هم از لحاظ نیروی انسانی و هم از لحاظ تجهیزات نظامی در تنگنا قرار داشتند.^۹ عراق از هر لحاظ قدرت برتر بود و ایران که در حال انطباق با موقعیت جدید پس از پیروزی انقلاب اسلامی بود، آمادگی ورود به جنگ و نبرد سهمگین و نابرابر را نداشت ولی با همهٔ این‌ها، این جنگ، ناخواسته بر وی تحمیل شده بود و نمی‌توانست شاهد از دست رفتن مردم مظلوم و بی‌دفاع و خاک پاک کشورش باشد.

در حقیقت این جنگ، شایان گفتن است که این مبارزه و نبرد نابرابر با معجزه‌ای باورنکردنی به نفع کشور کم‌توان ایران در آن سال‌ها تمام شد؛ آن معجزه قدرت دینی و دفاع مقدس نشأت گرفته از اعتقادات خالص دینی بود؛ به طوری که همهٔ سردمداران و مستکبران دندان تیزکرده برای غضب ثروت‌های ملی این کشور اسلامی را در ناکامی و حیرت فروبرد. مردم مسلمان ایران در این جنگ

تحمیلی بار دیگر قدرت اسلام را به معرض نمایش جهانیان گذاشتند و نشان دادند که اسلام همواره و همیشه قدرت پیروز و برنده در جهان است و هرگز زیر بار حرف زور و ستم نخواهد رفت و همیشه بیدار و حافظ مرزهای ملی و اعتقادی خود است.

دفاع مقدس در یک کلام، چشم‌انداز مهمی از وحدت بزرگ جهان اسلام و حرکت عظیم بازیابی خویشتن خود و گریز از سلطه‌پذیری و ایستادگی در برابر زورگویان و متجاوزان و استکبار جهانی را به نمایش گذاشت و موجی از وحشت و اضطراب را در دل‌های پر از امید و آرزوی جهانخواران افکند.

۳- دفاع مقدس و حماسه عاشورا:

این جنگ خود موجد ارزش‌های والای دینی و مذهبی شد و نمایی کوچک از حماسه عظیم و جانسوز عاشورا را زنده کرد. در طول هشت سال جنگ تحمیلی، هشت سال مقاومت و ایستادگی، و آفریدن صحنه‌های شگفت و شگرف و حماسه‌رنگ، آنچه بیشتر مشهود بود، انعکاس رنگ کربلا و عاشورا بود.

سؤالی که در اینجا مطرح می‌شود این است که چه انگیزه‌ای سبب پیروزی مردم ایران گشت؟ آیا مردم در بحبوحه جنگ فرصت اندیشیدن به مسائل دینی و اعتقادی را داشتند؟ کدام یک از آرمان‌های مقدس عاشورایی در این جنگ بیشتر تجلی یافت؟ و عاشورا تا چه حد در مبارزه رزمندگان انقلابی تأثیر نهاد؟ و ...

حماسه جانگداز عاشورا و رویدادهای غم‌انگیز آن، صحنه‌های عرفانی و عاشقانه‌اش، بهترین و کامل‌ترین نمونه نبرد حق علیه باطل است که می‌تواند چون الگویی برای مبارزات حق‌طلبانه تمام ملت‌ها و نسل‌ها در تمام اعصار باشد.

تاریخ شیعه همواره عرصه تاخت و تاز ظالمان و منکران حق و حقیقت بوده است و در آینده نیز از چنین تجاوزهایی مصون نخواهد بود؛ چراکه قدرت شیعه خیلی قوی و محکم و غیر قابل نفوذ و شکست‌ناپذیر است؛ هرچند که در این تهاجم‌ها خون‌هایی پاک و مقدس ریخته خواهد شد. امامان بزرگوار از جمله امام حسین (ع) با اطلاع از این وقایع، مردم مسلمان و شیعه را به صبر و پایداری

دعوت کرده‌اند و اذعان داشته‌اند که حماسه‌عاشورا همواره در طول تاریخ شیعه زنده و تکرار خواهد شد. به‌ویژه آنجا که فرمودند: «أنا لكم في أسوة» و نیز سخن ارزشمند پیامبر (ص) در توصیف رویداد کربلا، که آن را شعله‌ای سوزان و سردی ناپذیر تا انتهای ابدیت معرفی کردند، بر این اظهارات امضای صحه و تأیید می‌نهد.

انقلاب اسلامی و بعد از آن جنگ تحمیلی و حماسه‌آفرینی‌های رزمندگان دلیر و باایمان در طول هشت سال دفاع مقدس ریشه در نهضت حسینی داشت.^{۱۰} درک ماهیت واقعی جنگ تحمیلی در گرو درک نهضت حسینی و در پی آن غنی‌تر کردن مفاهیم دفاع مقدس و ادامه دادن راه حسین (ع) است. این حماسه‌تاریخی، پیشرو تمامی جنگ‌های حق طلبانه علیه ظلم و بی‌عدالتی و زورگویی و سرمنشأ تمام حماسه‌های بزرگ از جمله دفاع مقدس است.

پشتوانه‌ای از ایمان به اسلام و تشیع، باورمندی عاشقانه به اعتقادات و گره‌خوردگی قلب و اندیشه مردم با شفاف‌ترین، جوشان‌ترین و عظیم‌ترین حادثه عاشقانه و عارفانه - واقعه‌عاشورا و کربلای حسینی - انگیزه اصلی رزمندگان برای حضور در جبهه‌های جنگ و نبرد، جهاد و مبارزه و دفاع بود. آری، فرهنگ عاشورا تکیه‌گاه اصلی رزمندگان جبهه‌ها بود و فرصت‌های ناب عاشقانه و عارفانه را در جبهه‌ها خلق کرد. شعار اصلی رزمندگان «إِنَّ الْحَيَاةَ عَقِيدَةٌ وَ جِهَادٌ» به مصداق: بزرگ فلسفه قتل شاه دین این است / که مرگ سرخ به از زندگی ننگین است. (خوشدل قهرمانی). کربلا جلوه‌گاه عظمت انسانی و نمایشگاه بزرگ پاکبازی، ایستادن و نشکستن و ستیزی قهرمانانه و شکوهمند است؛ رزمی بی‌نظیر در پرتو اراده‌ای سترگ؛ روح‌های آسمانی، قلب‌های مطمئن و نگاه‌های لبریز از عشق، انسان-هایی که هستی خود را در هستی محبوب محو می‌کنند و در ازدحام نیزه و شمشیر می‌ایستند و حماسه‌ای جاودانه را رقم می‌زنند.

با این تعاریف و توصیفات می‌توان گفت که رزمندگان بیشترین تأثیر خود را در طول جنگ تحمیلی و پیگیری نبرد، از حماسه‌آفرینان کربلا گرفتند. رزمندگان جبهه‌های نبرد حق علیه باطل با یادآوری حماسه‌عاشورا و اهداف والای آن چون ایثار، شجاعت و شهامت، پایداری و ایستادگی، آرزوی وصال به حق و طلب رضای او و زنده نگهداشتن فرهنگ اسلام و ارزش‌های اصیل آن،